

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Українська хата: піч

І серед зеленого моря трав, і там, де сонце розсипає золото на колоски, і де взимку білють сніги, стоїть вона – скромна, але сповнена тепла й життя українська хата.

Солом'яна стріха трохи припала пилом років, злегка схилилася над віконцями як мати, що схиляється над дітям. Старі дерев'яні двері скриплять по-доброму, ніби вітають кожного, хто ступає на поріг. Світло, пробиваючись крізь маленькі віконця, розсипається золотими плямами по долівці із добре втоптаной глини.

У хаті пахне полином та свіжоспеченим хлібом. Тут у кожному кутку – своя таємниця: розповіді про босоногих дітлахів, про вечірні співи, які лилися звідси у безмежне поле, про сльози та сміх, що переплелися у вічному коловороті життя та відображені у червоно-чорних візерунках рушників.

З метою презентації матеріальних і духовних цінностей української культури, збереження і популяризації історико-культурної спадщини Сіверщини під час проведення уроків творчості та етнозаходів, у Національному заповіднику «Глухів» віднедавна відкрито етнографічну виставку «Подорож у світ культур», яка діятиме на постійній основі. Вона органічно вплетена в експозиційну площу, на якій відтворено екстер'єр та інтер'єр української хати – не просто оселі, а символу духовного і побутового життя українців.

За дверима нової виставкової експозиції «Подорож у світ культур» шумить інший діджиталізований світ, а тут, у тиші музею, жевріє іскорка автентичності, яка зв'яже сучасність із минулим, нагадуючи нам про значення простих, нескладних для нас зараз, але таких важливих і необхідних для наших предків речей.

У кутку стилізованої хати стоїть піч –

велична і, здається, що ще тепла, хоча вона ніколи не бачила живого вогню.

Піч у функціональному розумінні з'явилась дуже давно. Щодо назви, то вона загальнослов'янська і пов'язана, на думку мовознавців, зі словом «печера»: печера, склепіння якої освітлене виблисками вогнища, і піч – поняття одного родового значення.

Дім вважався житлом лише з того моменту, коли спалахував у печі вогонь. Можливо тому до прийняття хри-

стианства піч завжди була своєрідним центром, головним місцем, до якого тяжіло все у хаті. З прийняттям християнства вогнище «віддало» частину своїх функцій покуття, де завжди вішали ікони і стояв стіл.

В Україні існував справжній культ печі. У ній варили їжу, пекли хліб, на ній спали, лікували простуди тощо. Піч була тим священним місцем, де жінка народжувала дитину. Водночас піч – обитель старших членів родини. За по-

Експозиція виставки «Подорож у світ культур»

вір'ями, піч може взяти хвору дитину і повернути її здоровою.

Тут, біля вогню, часто громадилася родина і сусіди. Вели оповіді про минуле й сучасне, складали легенди і думи.

Дослідниця Т. Борзих у своїй публікації «Приватний музей Etno Heart Prostir» на FB зазначає, що «...на печі була жердина, на ланцюгах підвішена. А на ній висіли вінки

→

← цибулі, торби з насінням або трави лікарські. У стінці печі були маленькі печурки-ніші, у яких взимку сушилися змоклі рукавиці.

Сам об'єм печі мірявся чугунками (10 л), так і казали: «під на 4 або 6 чугунів». Як родина велика, то і під більша.

Цегла для будівництва часто була місцевою. Її робили з глини, що копали десь недалеко. У селі були свої піч-

світле дитинство, тепло, затишок...

Отже, українська піч годувала, гріла й лікувала. У печі готували все: і борщ, і каші варили, і хліб, і пироги пекли, і просто гріли воду. Все, що в печі було до вечері теплим і лишалося.

До печі ставилися, як до святині, такого собі хатнього вівтаря. Біля неї не сварилися й не лаялися. «Сказав би я тобі, дак піч у хаті», – відповідали за-

«перепікали», бо вірили, що піч і пов'язана з нею начиння не лише забезпечували добробут, а й відводили зло, очищали.

Щоб блискавка не запалила хату, у піч кидали освячену вербу. А щоб відвести градову хмару, на двір викидали навхрест рогача й хлібну лопату, що стояли в кутку біля печі.

Раз на рік піч мусила мати відпочинок. Під старий новий рік, як приготу-

Фрагмент ескізу експозиції виставки «Подорож у світ культури» авторства О. Маслюка

Стилізована піч в експозиції виставки

ники, котрі зналися на печах та грубах, але здебільшого чоловіки вмili все майструвати самі. Допомагали усі гуртом: друзі, сусіди».

Крім того, Костя Кутвіцький у дописі «Скарби України» на FB додає: «Піч часто білили, прикрашали декоративними розписами (Поділля), витинанками (Хмельниччина), розмальовками з паперу (Петриківці). Тобто піч – символ високих естетичних смаків українців. Категорично заборонялося плювати у палаючий вогонь. Піч була оберегом від різної нечисті. Лучину, жаринки, попіл використовували при ворожіннях, лікуванні хворих.

На знак пошани до віковичної годувальниці українців на Рівненщині навіть споруджено пам'ятник печі. У фольклорі, літературі піч символізує святість, неперервність життя народу,

звичай. Піч колупала дівчина під час сватання: зверталася по опіку до душ померлих предків, бо вони нібито живуть саме там – під піччю. У деяких районах під час сватання дівчина ховалася на печі. Якщо вона не погоджувалася вийти заміж за того, кого їй пропонували, то до кінця сватання лишалася там.

Піч сприймали майже як живу. «Піч наша регоче, короваю хоче», – приспівували жінки, саджаючи в неї весільний хліб. Господиня пильнувала, щоб заслінка печі була завжди закритою: «щоб вороги по селу рота не розкривали». Підбілювали піч щосуботи, а на ніч залишали в ній горнятко з водою й поліно: «щоб печі було що їсти й пити».

Щоб дитина росла здоровою та можливою, її після хрещення клали на піч на кожух. Хворе на рахит немовля на хлібній лопаті тричі засовували в теплу піч:

вали кутю на Щедрий вечір, у печі цілу добу не готували й не розпалювали її. Навіть сидіти на ній не можна було, не те що спати. Бо цієї ночі – між Маланкою й Василем – піч заміж виходить, тож їй буде тяжко танцювати».

Символ домашнього затишку – піч – для наших предків була не просто оберегом родини. Це – жива істота, що дихала теплом, шепотіла потрiскуванням дров. У запахних хлібах та стравах, приготовлених у печі, закарбовані любов та мудрість поколінь, а на її припічку діти століттями слухали казки, мовчки малюючи уявні світи.

Піч – душа оселі, яка споконвіку гріла, об'єднувала. І навіть коли сучасність стирає межі між минулим і теперішнім, ця душа продовжує жити у спогадах, у сплетінні старовинних традицій та невмирущого родинного тепла.

Анна
МИРОНЕНКО

Директор Глухівської школи
мистецтв ім. М. Березовського

ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ. МУЗИЧНА ІСТОРІЯ (до 150-річчя заснування закладу)

Продовження.
Початок у № 1-5 (121-125)

Невеликий проміжок часу між 1943–1956 роками є важливим періодом історії становлення музичної освіти в інституті. Адже саме в ці роки відбувається розширення функцій учителя музики – від керівника гуртка до лектора. Тобто розпочинається процес професіоналізації музичного компонента, його ідентифікація як складової освітньої структури закладу.

Майже від самого початку Другої світової війни Глухів знаходився в німецько-фашистській окупації. 30 серпня 1943 р. він був звільнений від загарбників, але протягом наступного тижня німці здійснювали авіанальоти на місто, останній з яких стався 5 вересня. А вже у жовтні цього ж року Глухівський учительський інститут оголосив прийом студентів та розпочав освітній процес, який відбувався у важких умовах відсутності підручників, методичної літератури, навчального обладнання, музичних інструментів (був лише один акордеон, одне піаніно та незначна кількість нот), опалення в аудиторіях та гуртожитках, браку викладачів, яких доводилось замінювати педагогами з наявних предметів.

На початку означеного періоду роль викладача музики продовжувала зводитись до організації художньої самодіяльності, яка вважалась однією з основних форм культурно-масової роботи інституту. Викладачі не оби-

Вулицями звільненого Глухова. Серпень 1943 р.

рались на посаду до основного штату, тому дані про них були віднайдені не в документації інституту, а в публікаціях місцевих періодичних видань. Завдяки цим дотичним фактам встановлено прізвища керівників хору та струнного оркестру. Ці колективи, а також драматичний гурток і духовий оркестр забезпечували потребу студентського мистецького та культурного розвитку в перші роки після окупації.

Але вже у 1949 р. до розкладу були введені години факультативних дисциплін хорового та сольного співу, нотної грамоти, які відвідувала майже половина студентів закладу. Для викладання цих предметів запросили Федора Дмитровича Скрипку, який мав вищу професійну освіту (Одеська державна консерваторія) і був уведений до викладацького штату інституту. Таке офіційне «визнання» наявності музичних дисциплін із внесенням годин до штатного розпису відбулося вперше за всю історію існування закладу.

У наступні десятиліття перелік фахових дисциплін розширюватиметься, штат викладачів музичного напрямку збільшуватиметься, внаслідок чого буде створено предметно-циклову комісію, кафедру музики та, зрештою, кафедру естетичного вихо-

вання. Результатом цього процесу стане виокремлення спеціальності «Учитель музики в початкових класах».

Іншим важливим питанням, яке вперше отримало своє означення в ідентифікації, є початок українізації репертуару. Незважаючи на державну квоту на ідеологічно зорієнтовані твори та твори дозволених російських класиків, революційні пісні, пісні воєнного та післявоєнного часів, в репертуарі гуртків художньої самодіяльності інституту з'являються українські народні пісні (фольклор та обробки) і твори українських композиторів. Народні представлені здебільшого ліричними та жартівливими піснями («Сусідка», «Чи я в лузі не калина була», «Там, де Ятрань», «Тихесенький вечір», «Ой, казала мені мати», «Дивлюсь я на небо»). Українські композитори презентовані творами С. Гулака-Артемівського (дует Оксани та Андрія, сцена та дует Одарки та Карася з опери «Запорожець за Дунаєм»), П. Майбороди («Пісня про Київ», «Гей, у полі цистому»).

У подальшому репертуар інститутських музичних колективів та музикантів-солістів (особливо вокалістів) все більше українізуватиметься. Але якщо наприкінці 80-х рр. ХХ ст. цей процес стане логічним та послідовним наслідком суспільних трансформацій, то у післявоєнні 50–60-ті роки така репертуарна політика була сміливим рішенням не лише керівника музичного колективу зокрема, але й керівництва інституту в цілому.

Вокальний ансамбль Глухівського педінституту «Червона калина». Художній керівник Олена Зайка. Кінець 1980-х рр.

Неля ПІНЧУК

Завідувачка відділу музейної та науково-фондової роботи Національного заповідника «Глухів»

«Вінтаж в інтер'єрі»

Таку назву отримала виставка, яка нещодавно проходила у Національному заповіднику «Глухів». Її експозиція представляла українські керамічні вироби радянської доби 50–80-х років ХХ ст.

Вінтаж – термін, що має кілька значень, проте основне – це речі минулих років, принаймні 20-річної давнини, які мають гарну збереженість і зібрані в колекції (одяг, взуття, вино тощо). Кожен вінтажний предмет несе в собі не просто несхожі історії, душі, традиції своїх власників, а цілу епоху, переповнену подіями, емоціями й культурними здобутками.

Експонатами виставки «Вінтаж в інтер'єрі» стали скульптурні композиції, статуетки, посуд, що знаходились у звичайних українських домівках. Усі ці речі кілька останніх десятиліть тихо стояли на полицях, мовби очікуючи на момент, коли їх знову торкнеться людська рука...

Дрібна пластика Городницького фарфорового заводу, прості за силуетом і формами та доступні споживачу вироби Полонського фарфорового заводу, розписана тонкими квітковими візерунками порцеляна та фаянс Київського експериментального кераміко-художнього та Будянського фаянсового заводів, чайний та кавовий посуд Сумського фарфорового заводу повертають нас у минуле століття, коли наявність таких предметів в інтер'єрі і побуті української родини була ознакою як фінансової спроможності, так і гарного смаку.

Тож що це за така «секретна річ» порцеляна або, як ми звикли говорити, фарфор? Перш за все, це обпалена суміш каоліну, глини, кварцу, польового шпату. В результаті правильного технологічного процесу вона стає легкою, дзвінкою, водонепроникною і просвічуються у тонких шарах. Порцеляновим виробам притаманні білизна, палітра фарб, сяяння кольору.

Власне слово «порцеляна» походить від старогрецького «porcellana» – назви молюска. Семантичне перенесення сталося у зв'язку з подібністю порцеляни до напівпрозорого вигляду його мушлі (черепашки), варіант «фарфор» – через посередництво турецького «farfur» від арабського «farfūrī, farfūrī» («порцеляна», первісно «син Неба», титул китайського імператора).

Фрагмент експозиції виставки «Вінтаж в інтер'єрі». Скульптурні композиції (60 – 80-ті р. ХХ ст.) Київського експериментального кераміко-художнього та Полонського фарфорового заводів

Вироби з фарфору були широко відомі у нашій місцевості (на Глухівщині) вже у 30-х роках ХІХ ст. завдяки першому на Лівобережній Україні порцеляновому заводу, який заснував у селі Волокитине Глухівського повіту (нині Конотопський район Сумської області) Андрій Михайлович Миклашевський – нащадок відомих козацько-старшинських родів Миклашевських та Скоропадських.

Ідея виробництва фарфору саме на цих землях була не випадковою. За 9 км від Глухова розташоване село Полошки, відоме покладами фарфорової сировини або каоліну ще з середини ХVІІІ ст. Полошківське каолінове родовище здавна користувалося великою популярністю через чудові якості глини, яку ще називали «глухівкою». Вона вважалася кращою в Російській імперії сировиною для фарфорового виробництва: чистота, відсутність домішок, особлива пластичність позбавляли необхідності додавати до каоліну інші види глини. Всі ці високі якості «глухівки» дозволяли одержувати фарфор не лише виняткової прозорості та білизни, але й спрощували і здешевлювали процес його виготовлення. Саме тому полошківська глина широко використовувалася на одному з перших в Російській імперії заводі Ф. Гарднера, заснованого у 1754–1759 рр. Деякі дослідники вважають, що 9/10 фарфору і фаянсу російських фабрик того часу вироблялись виключно з «глухівки».

Тож у 1839 році, маючи поряд гарну сировинну базу, Андрій Миклашевський побудував у селі Волокитине ве-

ликий порцеляновий завод. І хоча він проіснував лише 21 рік, але мистецтво, створене його майстрами, залишило помітний слід у розвитку національної культури, вражаючи і сьогодні своєю самобутністю, високим розумінням прекрасного. Вази, столові і чайні сервізи, хатній посуд, скульптура, рами для картин, ікон і дзеркал, свічки, архітектурні деталі – ось далеко неповний перелік виробів волокитинських майстрів фарфору. А іконостас, зроблений спеціально для місцевої церкви Покрови Пресвятої Богородиці, вважається найбільш складним і художньо досконалим з усіх виробів заводу.

На жаль, із приходом радянської влади фарфоровий завод та Покровська церква зазнали руйнувань і втрачені назавжди. Натепер окремі порцелянові вироби Волокитинської фарфорової мануфактури зберігаються у музеях Сум, Харкова, Києва, Варшави, Парижа, Будапешта, Фінляндії, США та у приватних колекціях.

Гідними продовжувачами справи волокитинських майстрів у ХХ ст. стали згадані вище українські фарфорові заводи, вироби яких склали експозицію виставки «Вінтаж в інтер'єрі». Це, перш за все, Київський експериментальний кераміко-художній завод, заснований у 1924 р. як майстерня фарфорових виробів, кераміки, фарб і деколей. У середині століття тут було вперше широко запроваджене використання петриківського розпису на порцеляні. У фарфорових скульптурних композиціях 60–80-х рр. ХХ ст. цього заводу, представлених в

експозиції виставки («Травнева ніч», «Ворожіння на ромашці», «Одарка та Карась», «Наречена», «Дівчина з калиною», «Закохана парочка», «Садко», «Українка» та ін.), оживають традиції і культура українського народу: в русі рук до виразу обличчя – магія творчого процесу, українська душа, маленька частинка великої спадщини, яка крізь століття нагадує нам про те, хто ми є і звідки ми прийшли.

Для виробів Полонського фарфорового заводу (Хмельницька обл.) характерна гладка поверхня округлих, простих за силуетом форм. Їх виготовляли механізованим способом, оздоблювали за допомогою аерографа, штампа, деколі та простих малюнків ручного розпису. Вироби серійного випуску робили методом лиття й оздоблювали ошатними малюнками.

Не залишили байдужими і виробники Городницького фарфорового заводу (Житомирська обл.). У 1950–1960-ті роки на заводі виготовлялася дрібна пластика за моделями, розробленими скульпторами на інших підприємствах. На початку 1980-х рр. завод спеціалізувався на виготовленні чайних і кавових сервізів, предметів столового посуду й скульптури малих форм. Його продукція поставлялася на експорт, а художні вироби заводських майстрів експонувалися на міжнародних виставках.

Деякі експонати виставки презентують виробники Будянського фаянсового заводу. Заснований М. С. Кузнецовим як фарфоро-фаянсова фабрика, завод з часом став чи не найбільшим підприємством фарфоро-фаянсової промисловості України. Цікаво, що його першими кваліфікованими майстрами були переселенці з Гжелі. Згодом тут сформувалися свої кадри, які працювали вже за власними зразками й технологіями. З 1920-х років була проведена загальна

Керамічні вироби Опішнянського, Львівського та Васильківського заводів

державна стандартизація форм і розмірів посуду відповідно до нових соціальних вимог. У цей час на завод прийшли працювати випускники Межигірського керамічного технікуму – послідовники Михайла Бойчука (художник світового рівня, основоположник українського монументального мистецтва, засновано на національних традиціях). Вони не лише створювали естетичні речі, а й впливали на формування нового напрямку в розвитку художнього фаянсу. У 1950-х роках розпис став більш деталізованим, що базувалося на традиціях станкового живопису.

Безумовною окрасою виставки стали вироби Сумського фарфорового заводу. Він існував пів століття – з 1963 до 2013 р. Його спеціалізацією був випуск столового і чайно-кавового асортименту, предметів сервірування, подарункових наборів, кухлів, декоративних ваз і сувенірів. Творчість провідних митців заводу увійшла до золотого фонду декоративно-ужиткового мистецтва ХХ ст. У травні 1965 р. побачила світ перша продукція порцелянових виробів підприємства. Роботи майстрів зроблені з особливою точністю пропорцій і використанням орнаментів та природних мотивів.

Окреме місце у експозиції посіли вироби Опішнянського керамічного заводу (Полтавська обл.). Опішнянська кераміка відома ще з XVII ст., а її розпис включений до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України. Неповторні за формами витвори мистецтва опішнянської кераміки виготовляють із місцевої глини. Вона

має сіруватий колір, а при випалюванні набуває світло-жовтого відтінку. Орнаменти вирізняються особливою життєрадісністю і яскравістю. Кожен з них має своє значення і символіку: квіткові мотиви символізують процвітання і багатство, геометричні візерунки – захист і гармонію. У малюнку обов'язково має бути присутня огинаюча лінія. Вироби покриваються ангобом (спеціальним глиняним шаром), а їх поверхня розмальовується ягодами, листям, гілками, квітами, метеликами, сердечками, кривульками тощо. Жива та унікальна опішнянська кераміка поєднала у собі автентичність і новітні тенденції (свічник «Риба», штоф з ручкою «Лев», глечик-куманець з ручкою тощо).

На виставці гарним доповненням до виробів опішнянських майстрів стала васильківська майоліка (мальована та полив'яна кераміка), яка знайшла широке застосування у побуті. Полив'яний посуд й мала керамічна пластика оселяються в житлах людей, де виконують роль своєрідних художніх акцентів у домашньому інтер'єрі.

Виставка «Вінтаж в інтер'єрі» – це більше ніж просто зібрання керамічних виробів. Це часова спіраль, живе свідчення еволюції мистецтва, де через прості форми можна передати цілий світ емоцій і ідей.

Якщо роздивитися деталі кожного експоната, то можна вловити дух минулих десятиліть, відчути настрій кожної епохи та зрозуміти, як змінювалися смаки і цінності відповідно до науково-технічного прогресу, модних тенденцій, смаків споживачів і, навіть, ідеології.

Бажаючи ознайомитися з виставкою онлайн, можна перейти за посиланням <http://nz-hlukhiv.com.ua/zahodu/onlajn-vistavka-vintazh-v-inter-yeri.html>, <http://nz-hlukhiv.com.ua/novini/onlajn-vistavka-vintazh-v-inter-yeri-2-chastina.html>.

Декоративні вироби Городницького, Київського та Полонського фарфорових заводів

Світлана ЖУКОВА

Заступниця генеральної директорки Національного заповідника «Глухів»

Історія міського управління Глухова

З 2000 року в Україні відзначається День місцевого самоврядування. Святкується він 7 грудня. Саме цього дня 1990 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про місцеве самоврядування». Для Глухова історія європейського міського управління розпочалась у XVII ст., коли після чергової невдалої війни Росії з Польщею за умовами Деулінського перемир'я 1618 р. Чернігово-Сіверська земля відійшла до Польщі. Глухів увійшов до складу «дукатуса Чернігівського» на чолі з королевичем Владиславом – адміністратором «Сіверської провінції». Відтак від Польщі місто отримало Магдебурзьке право, а 1639 р. у Глухові було запроваджене судочинство за Литовським статутом.

Магдебурзьке право – міське право, що виникло в Німеччині ще у XIII ст. Воно передбачало звільнення міста від управління, судової та адміністративної влади місцевих феодалів-власників міст і створення міського самоврядування, встановлювало порядок обрання та функції органів самоврядування, регулювало торгівлю, опіку, успадкування, визначало покарання за окремі види злочинів. Назва права походить від саксонського міста Магдебург, хартія якого на самоврядування була зразком для одержання привілеїв такого роду.

Першим містами України, які одержали Магдебурзьке право, були Сянок (1339 р.), Львів (1356 р.),

Кам'янець-Подільський (1374 р.), Луцьк (1432 р.). Глухову це право було підтвержене після визвольної війни 1648–1654 рр. На чолі міської ратуші стояв війт, посада якого була виборною. Кандидатура обраного війта затверджувалася гетьманом. Окрім загальною управління містом, війт виконував і судові функції. Війт, писарі і інші ратушні чиновники обирались у «звичайний час» на зборах всього міського населення, міщан, «цехових людей» і «всього посполства вільними голосами» з «чесних, здібних і тверезих людей віком не молодше 25 і не старше 70 років...не надто багатих і не зовсім бідних, не іноверців і не іноземців, але місцевих і ні в чому не підозрілих людей».

На міське самоуправління покладалась функція суду у розгляді незначних майнових справ. Розгляд карних справ відбувався у виняткових ситуаціях. Громадські справи зводились до реєстрації купчих, рішень генерального суду, що стосувались справ міста і його мешканців, записів на пожертвування, свідчень по проведених розслідуваннях.

Однією з основних функцій ратуші був нагляд за торгівлею, головно здійснення контролю над «пропорційними» і «не надмірними» цінами. Винні у порушенні цього правила перші три рази піддавались покаранню, а надалі позбавлялись права на торгівлю. Також міська влада контролювала міри хліба і

Титульна сторінка львівського стародруку (1581 р.) з викладом Магдебурзького права

зерна, терези, на яких важилися товари, лікті, якими відмірявся крам. Зразки мір знаходились «у ратуші за печатями ратушними» і безкоштовно надавались на вимогу. Винні у порушенні мір і ваги суворо штрафувались. У полі зору міської влади знаходились і шинки.

На міську владу покладалась нагляд за додержанням порядку в місті: заборонялися «кулачні бої», «п'яні шуми», «купальські вогні», відловлювалися «бродяги» та «жебраки», ув'язнювалися ті, хто не мав письмових документів.

Загальний нагляд за порядком у місті і в'язнями міської тюрми виконував городничий. Він входив до категорії службовців. Для різних посилок і доручень при ратуші знаходилося чотири осавульчики, існували служителі поштової і тяглової служб, охоронці. Ратушні служителі призначались урядовцями.

Поширення у 1782 р. на Лівобережну Україну адміністративно-територіального устрою Росії стало початком ліквідації у Глухові самоуправління за Магдебурзьким правом і Литовським статутом. Пізніше (у 1833 р.) були скасовані ще діючі окремі статті Магдебурзького права, а з 1842 р. судочинство і вирішення справ за Литовським статутом залишились в історії.

Пам'ятка архітектури і містобудування «Будинок адміністративний» (1957 р.), у якому розташовується Глухівська міська рада. Фото Ю. Москаленка

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

Санчата: радість дитинства

Санчата завжди нагадують нам про дитинство, коли всі турботи залишалися десь далеко, а зимовий день здавався нескінченним. Навіть зараз, побачивши дітей, які з веселими вигуками мчать із гірок, ми ніби переносимося у свої зимові спогади. І це нам доводить, що катання на санчатах – не просто гра, а частина тієї широкі радості, яку ми проносимо крізь роки.

Копильчаки, розвальні, крилатки, козирки, гринджоли – все це назви різноманітних санчат. Як частина традиційного транспорту або атрибут свята, санчата експонуються в багатьох музеях світу, особливо в країнах з холодним кліматом, де зимові забави є частиною національної культури.

Не виключенням у цьому відношенні став і Національний заповідник «Глухів», у фондах якого зберігається двоє дерев'яних санчат початку ХХ ст. (н/д №1801, н/д №1800), виготовлених з ясеня. Перші санчата розміром 74 x 62 см складаються з двох полозів, спереду вигнутих догори за допомогою спеціального верстата для кращого ковзання. У верхній частині до полозів прикріплені короткі стійки, з'єднанні «в'язками» – спеціальними прутами, загнутими в кільце. Зверху до стійки кріпляться позовжні бруси, які утримують дошку для сидіння, обабіч – перильця, спереду є стійка для ніг.

Дерев'яні господарські санчата. Фонди Національного заповідника «Глухів»

На відміну від перших другі санки – господарські – мають більший розмір (100 x 74 см). Дерев'яний каркас таких санчат зазвичай обробляли спеціальними оліями для захисту від вологи та морозу. Сидіння та більша частина кріплення втрачені. Збережені два полози, поперечні бруси та дві стійки. Господарські санчата використовувались не тільки для розваг, а й для перевезення сіна чи дров.

Відомо, що як засіб для перевезення спочатку з'явилися сани, а санчата виникли пізніше як полегшений варіант саней, пристосований для розваг або швидкого транспортування невеликих вантажів. У ХІХ ст. почалося масове виробництво санчат. Дерев'яні

санки отримали металеві полози і стали ще більш легкими й міцними. На санки для комфорту та безпеки стали «одягати» спинки.

Наприкінці ХХ ст. санки еволюціонували завдяки використанню нових матеріалів (пластика, алюмінія, гуми). З'явилися такі різновиди санчат, як льодянки (прості пластикові моделі без полозів), тубінги (надувні санки, які дозволяють м'яко спускатися навіть з крутих схилів), санки-коляски. Але, незважаючи на епоху цифрових технологій, санчата дають нам змогу знову відчувати магію зими, гармонію між традиціями минулого і сучасності, ціну кожної миті, проведеної поруч зі своїми дітьми.

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

«Спи, Ісусе, спи на сніг, дай же волю Україні...»

Сучасний світ українських різдвяних традицій вже геть інший, аніж декілька століть тому. В сьогоднішні ви навряд чи побачите прикрашену оселю сіном, в якому мали гостити на свята душі померлих; також дуже рідко зустрінете замість декорованої ялинки солом'яний сніг – дід або дідух як символ предків; вже ніхто не виготовляє із соломи так званого «павука», що знаменував всесвіт, який

нібито щороку оновлюється; не пригощають зараз різдвяними стравами худобу, щоб вона була здоровою та її не турбували злі духи. Багато символів та вірувань залишаються в минулому, проте одну різдвяну традицію ми бережемо, на диво, ще з дохристиянських часів – співання календарно-обрядових вісень – колядок.

У 1914 році вийшов друком «Етнографічний збірник. Колядки та щедрів-

ки». До цього видання увійшли різдвяні пісні ХІХ – початку ХХ ст. переважно з Галичини, де на думку автора зібрання В. М. Гнатюка – видатного українського етнографа і фольклориста, літературознавця, мовознавця, мистецтвознавця і перекладача, академіка Академії наук України, члена Чеського наукового товариства, Празької та Віденської Академії наук – колядки були найбільш «кращими й пов- ➔

← нішими». Але декілька обрядових пісень Чернігівщини, надто Глухівського повіту, все ж потрапили до «Етнографічного збірника». Тож пропонуємо познайомитися з колядками, що співали жителі Глухівського повіту на різдвяно-новорічні свята близько 200 років тому.

Що в пана хазяїна на його дворі,
Там огні горіли, святії сиділи,
Святії сиділи, рибочку пекли,
До Божої Матері на родини йшли,
Що Мати Марія сина породила.
Ой зійшли се всі святії,
Взели книги добувати,
Яке би му име дати.
Далибисмо святий Петро.
Матер Божа не злюбила.
Від престола відступила,
Від престола відступила,
Все се земле засмутила.

Радуй ся, да ізраднують ся дай і всі святії ще й Новий год!

Ой зійшли сі всі святії,
Взяли книги добувати,
Яке би му име дати.
Далибисмо святий Павло.
Матер Божа не злюбила,
Від престола відступила,
Від престола відступила,
Все се земле засмутила.

Радуй ся, да ізраднують ся дай і всі святії ще й Новий год!

И зійшли сі всі святії,
Взяли книги добувати,
Яке би му име дати.
Дали йому Ісус Христос.
Матер Божа то злюбила,
До престола приступила,
До престола приступила,
Все се земле звеселила.
Радуйте ся, Християне,
Єсус Христос межи нами.

Ой сів Христос вечеряти,
Щедрий вечор, добрий вечор,

Обкладинка видання «Етнографічний збірник. Колядки та щедрівки» (1914 р.)

Добрим людям на сей вечор.
Прийшла к йому Божа Мати:
Покинь Синку, вечеряти,
Бери ключі пекельні,
Випусть душі спасенні.
Отцю й ненці налаяла,
Не так налаяла, як подумала,
Ота думка гірше лайки!
(Тільки погадала да у пеклі стала!)

Ластівочка щебетала,
Ік оконечку припадала,
Господаря побужала:
Ой устань, устань, пане господарю!
Да засвіти свічку ясененькую,
Да й побуди дівицю красную:
Хай походить по дворочку,
Як бджілочка по медочку!..
Колядки записав житель м. Вороніж Глухівського повіту Чернігівської губернії Іван Антоненко.

Насамкінець хочемо додати власне пояснення Володимира Гнатюка відносно визначень понять «коляд-

Микола Пимоненко. Колядки (друга половина 1880-х рр.)

ка» і «щедрівка»: «Досі розрізняють звичайно дві головні групи: колядки і щедрівки, і так друковано їх по різних збірниках. Я усуваю сей поділ як зовсім безпідставний і уважаю обидві назви: колядки і щедрівки, за зовсім рівнорядні терміни, з яких перший є чужого, а другий нашого походження (коляда від латинського слова *Calendae* – в давньоримському календарі назва першого дня кожного місяця; щедрівка від старослов'янського «щедрь» – милостивий). Далі: Коляда в цілості, як вона ще доховалася на Гуцульщині, се ніщо інше, як народна опера, в якій побіч співу значне місце займає також музика й танці та декламація (віншівки). А що кожна опера ділиться на акти, то й тут поодинокі розділи відповідають немов актам опери. Поза актами стоять уже поколядь, віншівки та плясанки, бо хоч і вони мають своє, але все таки другорядне значення в коляді, а жартівливі і сатиричні та дитячі колядки властиво нічим не в'яжуться з правдивими колядками».

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Ідентифікатор медіа R 30-02700 у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Надія МІРОШНИЧЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Неля ПІНЧУК
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО